

LBRIS

We know
books

Gál Ilona-Gyöngyi
Váradi Izabella

Putovits Tünde
Varga-Bressel Christiane-Emese

Iránytű

Segédkönyv érettségizőknek

Editura KEDVENC Kiadó
Székelyudvarhely 2024
ISBN 978-606-9633-34-2

I. Mit honnan tanuljak? A Magyar nyelv és irodalom tanulásának középiskolai eszközei	9
II. Összefoglalás, emlékeztető	11
1. Irodalmi és nem irodalmi szövegek.....	11
2. Líra, dráma, epika	15
3. Vers és próza	16
4. Korszakok és korstílusok.....	20
5. Irodalmi műfajok, műfaji jegyek.....	34
6. Szóképek, alakzatok, verstani ismeretek	40
III. Lírai művek elemzése	49
1. A versértelmezés szerkezete, szempontjai	49
2. Verselemzések gyűjteménye:	57
Janus Pannonius: <i>Egy dunántúli mandulafáról</i>	57
Balassi Bálint: <i>Borivóknak való</i>	59
Berzsenyi Dániel: <i>A közelítő tél</i>	62
Kölcsey Ferenc: <i>Huszt</i>	64
Csokonai Vitéz Mihály: <i>A boldogság</i>	65
Vörösmarty Mihály: <i>Abránd</i>	67
Petőfi Sándor: <i>A XIX. század költői</i>	70
Arany János: <i>Vásárban</i>	73
Vajda János: <i>Húsz év múlva</i>	75
Ady Endre: <i>A magyar Ugaron</i>	78
Babits Mihály: <i>Új leoninusok</i>	81
Tóth Árpád: <i>Őszi kérdés</i>	85
Kosztolányi Dezső: <i>Üllői-úti fák</i>	87
József Attila: <i>Nem emel föl</i>	90
Szabó Lőrinc: <i>Egy Volt a Világ</i>	92
Áprily Lajos: <i>Tetőn</i>	95
Radnóti Miklós: <i>Erőltetett menet</i>	97
Dsida Jenő: <i>Arany és kék szavakkal</i>	100
Pilinszky János: <i>Halak a hálóban</i>	102
Weöres Sándor: <i>Tíz lépcső</i>	104
Szilágyi Domokos: <i>Ragyogj</i>	106
Kányádi Sándor: <i>Tövisfa</i>	107
Kovács András Ferenc: <i>Őszi-téli dallamok</i>	109
IV. Nem irodalmi szövegek értelmezése	112
Szempontok, fogalmak	112
Feladatsor nem irodalmi szövegek értelmezésének gyakorlására..	118
V. Szövegtípusok szerkesztése	135
VI. Epikus és drámai művek értelmezése	154

1.	Az esszé/értekező szöveg szerkezete, szempontjai	154
2.	Értékek, témák, motívumok	160
3.	Értelmezések gyűjteménye.....	163
	A hatalommal való szembenállás módozatainak megjelenítése az irodalomban	163
	<u>Feladatsor:</u> Katona József: <i>Bánk bán</i> , Mikszáth Kálmán: <i>Az a fekete folt</i> , Tamási Áron: <i>Rendes feltámadás</i> , Székely János: <i>Caligula helytartója</i>	
	<u>Kidolgozott értekezés:</u> Örkény István: <i>Tóték</i>	
	A konfliktus változatai az irodalomban.....	176
	<u>Feladatsor:</u> Madách Imre: <i>Az ember tragédiája</i> , Kós Károly: <i>Varju nemzetség</i> , Örkény István: <i>Tóték</i>	
	<u>Kidolgozott értekezés:</u> Katona József: <i>Bánk bán</i>	
	A lélekrajz szerepe a hősteremtésben	188
	<u>Feladatsor:</u> Kármán József: <i>Fanni hagyományai</i> , Mikszáth Kálmán: <i>Az a fekete folt</i> , Móricz Zsigmond: <i>Barbárok</i> , Kosztolányi Dezső: <i>Pacsirta</i> , <i>Aranysárkány</i>	
	<u>Kidolgozott értekezés:</u> Móricz Zsigmond: <i>Tragédia</i>	
	A hűség és hűtlenség motívuma a jellemábrázolásban	203
	<u>Feladatsor:</u> Arany János: <i>Szondi két apródja</i> , Jókai Mór: <i>Az arany ember</i> , <i>Sárga rózsa</i> , Móricz Zsigmond: <i>Sárarany</i> , Kós Károly: <i>Varju nemzetség</i>	
	<u>Kidolgozott értekezés:</u> Mikszáth Kálmán: <i>A bányai csoda</i>	
	Modern beavatástörténetek az epikában	216
	<u>Feladatsor:</u> Kosztolányi Dezső: <i>A kulcs</i> , Ottlik Géza: <i>Iskola a határon</i> , Esterházy Péter: <i>Pápai vizeken ne kalózkodj</i>	
	<u>Kidolgozott értekezés:</u> Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	
	Iskolai szerepviszonyok ábrázolása az epikában	223
	<u>Feladatsor:</u> Kosztolányi Dezső: <i>Aranysárkány</i> , <i>A kulcs</i> , Móricz Zsigmond: <i>Az Isten háta mögött</i>	
	<u>Kidolgozott értekezés:</u> Ottlik Géza: <i>Iskola a határon</i>	
	Az elkerülhetetlen bűn motívuma a jellemábrázolásban	239
	<u>Feladatsor:</u> Móricz Zsigmond: <i>Sárarany</i> , Németh László: <i>Iszony</i>	
	<u>Kidolgozott értekezés:</u> Kosztolányi Dezső: <i>Édes Anna</i>	

Női szereplehetőségek ábrázolása az irodalomban.....	252
<u>Feladatsor:</u> Kármán József: <i>Fanni hagyományai</i> , Katona József: <i>Bánk bán</i> , Kosztolányi Dezső: <i>Pacsirta</i> , Kosztolányi Dezső: <i>Édes Anna</i>	
<u>Kidolgozott értekezés:</u> Jókai Mór: <i>Az arany ember</i>	
A hűség és önfeláldozás kérdésköre az epikában	267
<u>Feladatsor:</u> <i>Margit-legenda</i> , Zrínyi Miklós: <i>Szigeti veszedelem</i> , Jókai Mór: <i>A kőszívű ember fiai</i>	
<u>Kidolgozott értekezés:</u> Arany János: <i>Szondi két apródja</i>	
A kisvárosi ember ábrázolása az epikában	276
<u>Feladatsor:</u> Móricz Zsigmond: <i>Az Isten háta mögött</i> , Kosztolányi Dezső: <i>Aranysárkány</i> , Szilágyi István: <i>Kő hull apadó kútba</i>	
<u>Kidolgozott értekezés:</u> Kosztolányi Dezső: <i>Pacsirta</i>	
A fogvatartottság és honvágy érzésének megjelenítése az epikában	289
<u>Feladatsor:</u> Kazinczy Ferenc: <i>Fogságom naplója</i> , Kuncz Aladár: <i>Fekete kolostor</i>	
<u>Kidolgozott értekezés:</u> Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	
Történelmi hősök jellemábrázolása	295
<u>Feladatsor:</u> Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i> , Katona József: <i>Bánk bán</i> , Arany János: <i>V. László</i> , Kós Károly: <i>Az országépítő</i> , Móricz Zsigmond: <i>Erdély. Tündérgert</i> , Kós Károly: <i>Varju nemzetség</i>	
<u>Kidolgozott értekezés:</u> Zrínyi Miklós: <i>Szigeti veszedelem</i>	
A boldogságkeresés motívuma az irodalomban	309
<u>Feladatsor:</u> Madách Imre: <i>Az ember tragédiája</i> , Tamási Áron: <i>Kivirágzott kecskeszarvak</i>	
<u>Kidolgozott értekezés:</u> Vörösmarty Mihály: <i>Csongor és Tünde</i>	
Az utazás motívuma az irodalomban.....	322
<u>Feladatsor:</u> Madách Imre: <i>Az ember tragédiája</i> , Vörösmarty Mihály: <i>Csongor és Tünde</i> , Jókai Mór: <i>Az arany ember</i> , Krúdy Gyula: <i>A hídon</i> , Kosztolányi Dezső: <i>Pacsirta</i>	
<u>Kidolgozott értekezés:</u> Kosztolányi Dezső: <i>Esti Kornél</i>	

Férfiszerepek megjelenítése az irodalomban	331
<u>Feladatsor:</u> Katona József: <i>Bánk bán</i> , Madách Imre: <i>Az ember tragédiája</i> , Mikszáth Kálmán: <i>Az a fekete folt, A bágyi csoda</i>	
<u>Kidolgozott értekezés:</u> Móricz Zsigmond: <i>Sárarany</i>	
Az élet értelmének keresése az irodalomban.....	338
<u>Feladatsor:</u> Margit-legenda, Kármán József: <i>Fanni hagyományai</i> , Vörösmarty Mihály: <i>Csongor és Tünde</i> , Tamási Áron: <i>Himnusz egy számmal</i>	
<u>Kidolgozott értekezés:</u> Madách Imre: <i>Az ember tragédiája</i>	
A szerelem élménye az epikában.....	355
<u>Feladatsor:</u> Jókai Mór: <i>Az arany ember</i> , Kosztolányi Dezső: <i>Édes Anna</i> , Németh László: <i>Iszony</i>	
<u>Kidolgozott értekezés:</u> Kármán József: <i>Fanni hagyományai</i>	
A keresztény értékrend megjelenítése az irodalomban.....	364
<u>Feladatsor:</u> Zrínyi Miklós: <i>Szigeti veszedelem</i> , Arany János: <i>Szondi két apródja</i>	
<u>Kidolgozott értekezés:</u> <i>Margit-legenda</i>	
VII. Mintatételek a szóbeli érettségire való felkészüléshez.....	376
VIII. Amit az érettségi vizsgáról tudnom kell (gyakorlati tanácsok).	382

I. Mit és honnan tanuljak?

A Magyar nyelv és irodalom tanulásának középiskolai eszközei

Érvényben levő tantervek:

<https://rocnee.eu/index.php/dcee-oriz/curriculum-oriz/programe-scolare-front/planuri-cadru-de-invatamant-si-programe-scolare-invatamant-liceal-2023-docx>

Módszertani útmutatók IX–XII. osztály számára:

<https://rocnee.eu/index.php/dcee-oriz/curriculum-oriz/repere-metodologice>

Érettségi vizsgaprogram:

<https://rocnee.eu/index.php/dcee-oriz/curriculum-oriz/repere-metodologice>

Érvényben levő tankönyvek:

Ambrus Ágnes – Bodó Anna: *Magyar nyelv és irodalom*. Tankönyv a líceumok IX. osztálya számára. Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 2004. Jóváhagyási száma/éve: 4177/ 2004

Ambrus Ágnes – Bodó Anna: *Magyar nyelv és irodalom*. Tankönyv a líceumok X. osztálya számára. Stúdium Kiadó, Kolozsvár, 2005. Jóváhagyási száma/éve: 3787/ 2005

Bara Katalin – Csutak Judit, Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: *Magyar nyelv és irodalom*. Tankönyv a XI. osztály számára. Corvin Kiadó, Déva, 2005. Jóváhagyási száma/éve: 4742/ 2006

Bara Katalin – Csutak Judit, Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: *Magyar nyelv és irodalom*. Tankönyv a XII. osztály számára. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2004. Jóváhagyási száma/éve: 1561/ 2007

Orbán Gyöngyi: *Magyar irodalom*. Alternatív tankönyv a IX. osztály számára. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2000. 3913/2000. Jóváhagyási száma/éve: 4177/ 2004

Orbán Gyöngyi: *Magyar irodalom*. Alternatív tankönyv a X. osztály számára. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2000. Jóváhagyási száma/éve: 3913/2000, 3787/ 2005

Orbán Gyöngyi: *Irodalomtörténeti olvasókönyv*. Alternatív tankönyv a XI. osztály számára. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2001. Jóváhagyási száma/éve: 4144/2001, 4742/ 2006

Orbán Gyöngyi: *Olvasókönyv XII. osztályosoknak*. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2007. Jóváhagyási száma/éve: 1561/ 2007

A minisztérium által jóváhagyott munkafüzet:

Váradi Izabella – Nagy Egon: *Szövegértés, szövegalkotás*. Gyakorlófüzet középiskolásoknak. Kreatív kiadó, Marosvásárhely, 2022

Az előző évek tételei és a gyakorlótételek:

Mivel a 2024–2025-ös tanévtől az érettségi tétel feladattípusai módosultak, a korábbi évek tételeit gyakorlásra használhatod ugyan, de mindig vedd össze őket az aktuális tételmodellel. Kérj ebben segítséget magyartanárodtól!

Az aktuális tételmodell minden tanévben november 1-jéig jelenik meg ezen a címen: <http://subiecte.edu.ro/2024/bacalaureat/modeledesubiecte> (Helyettesítsd a linkben az évszámot az aktuális évvel!)

Digitális források: Ismétléshez, rendszerezéshez, ismereteid felfrissítéséhez használd a Telesuli felvételeit, a <https://zanza.tv/irodalom> animációit! Figyelj arra, hogy a magyarországi tartalmak eltérhetnek attól a szemlélettől, amit a romániai magyar tanterv követ, alkalmazd mindig forrásaidat az érvényben levő tantervhez!

Felkészülésedhez ajánlunk egy linkgyűjteményt, amit a következő felületen érsz el: <https://magyariranytu.blogspot.com/>

Kövess a tematikus csoportosítást!

II. Összefoglalás, emlékeztető

Ebben a fejezetben olyan irodalomelméleti, műfajelméleti, irodalomtörténeti fogalmakat rendszerezünk, amelyeket a középiskolás évek alatt megismertél. Az a cél, hogy felfrissítsd tudásodat, rendszerezd az ismereteket. Az érettségi vizsga nem várja el tőled, hogy bemagold a meghatározásokat és az osztályozásokat, a feladatok megoldásakor, az értekezés megírásakor viszont bizonyítanod kell, hogy ezek a fogalmak értő módon beépültek a szókincsedbe, működtetni tudod őket akkor, amikor egy irodalmi vagy nem irodalmi szövegről beszélsz.

1. Irodalmi és nem irodalmi szövegek

Az irodalmi szöveg jellemzői, típusai

Az irodalmi szöveg sajátos szövegtípus, amely általában írott jellegű és fő jellemzője, hogy az ismeretátadás mellett elsődleges célja gyönyörködtetés, az esztétikumra való törekvés. Az irodalmi műben a mindenkor alkotó a meglévő nyelvi és stílári eszközök segítségével egy imaginárius nyelvi világot teremt, amelynek elemei nem egyeztethetők következetesen a valóság egy-egy elemével. Ilyenkor a szöveg önálló életet él, és a befogadóra vár a feladat, hogy a mű üzenetét megfejtse, kikövetkeztesse a szövegből a mindennapi beszédhelyzetekben meglévő kommunikációs tényezőket, a kontextust, a tudáskereteket, a nyelvről, az irodalomról és a világról való ismeretei alapján. A fikció életre kel, az olvasó lelki szemei előtt feltárul az irodalmi mű tér- és időrendszere, a műbeli történések, az ok-okozati viszonyok és reflexiók.

Jellemzői:

- a gondolatok gondos, művészi közvetítése
- művészi eszközök (szóképek, stílusalakzatok) használata
- képszerűség, szemléletesség
- hangulatosság
- erős szubjektívizmus
- a szerző alkotói szabadsága korlátlan
- tükrözi az alkotó egyéni stílusát
- játékra ad lehetőséget
- újraalkotja a valóságot

Főbb típusai:

- a) **lírai irodalmi szövegek** (Szubjektív érzelmeket, belső töprengéseket, gondolatokat fejeznek ki a költői nyelv művészi eszközeivel.)
- b) **elbeszélő irodalmi szövegek** (Prózában, ritkábban versben írt szövegek, amelyek egy történet cselekményét mesélik el.)

- c) **drámai irodalmi szövegek** (Hiányzik belőlük a narrátor; csak dialógusokat és színpadi utasításokat használnak, amelyek irányítják a cselekvést, a teret vagy az időt, vagy magukat a karaktereket.)

Példák:

a) **József Attila: Ringató**

*Holott náddal ringat,
holott csobogással,
kékellő derűvel,
tavi csókolással.*

*Lehet, hogy szerelme
földerül majd mással,
de az is ringassa,
ilyen ringatással*

b) **Tóth Krisztina: A fésű, a kréta meg a vonalzó (részlet)**

Margit nénit nem is tekintettük embernek. Valami más volt. Egy fölénk magasodó, puffedt arcú, vastag lábú, kiszámíthatatlan istenség.

Föl-le járkált a padsorok között, bele-belepillantott az írásunkba, és ha úgy ítélte meg, hogy nem kerekítjük elég szépen a betűket, vagy túl széles margót hagyunk, kitépte a lapot, és a megcsonkított füzetet lehajította a földre:

– Trehány munka.

A trehány szó ellentéte a nett volt. Nett munka. Nett kislány, nett osztályterem, nett folyosó, nett füzet. Volt ugyan néhány nett osztálytársam, de a gyerekek többsége inkább trehány volt. Margit néni nem pusztán rendmániás volt, ahogy ezt gondolni lehetett, hanem mélyen, átszellemülten gonosz. Kifinomult, időnként nyájasságba átcsapó sadizmusa személyre szabott formákat öltött. Figyelt ránk, vagyis mindenkit azzal kínozta, amivel a feltételezhető legnagyobb fájdalmat okozta. Örökbe fogadott osztálytársamnak elmesélte, hogy az anyukája nem is az ő igazi anyukája, és ezt jobb, ha időben megtudja. Az elvált szülőket és a testvéreket egy-egy elejtett mondattal összeugrasztotta, az épülő önbizalmat egyetlen megjegyzéssel letörte, a plüssjátékot elkobozta, azt ígérve, hogy a tanuló visszakapja, ha jó lesz. A tanuló mindennap látta a nyitott polcon a kabalát, és tiszta erejéből igyekezett jó lenni, de Margit néni az utolsó pillanatban rendre meggondolta magát, és azt felelte, hogy a gyerek még aznap sem volt elég jó. Csak akkor adta vissza a játékot, ha már lemondtak róla. Ha valaki utált valamilyen ételt, mögé állt az ebédlőasztalnál, és ügyelt rá, hogy az illető az utolsó kanálig mindent megegyen. Hogy nett legyen a tányér.

V. N. soha többé nem bírta megenni a mákos tésztát.

F. D.-nek annyira elromlott a kézírása, hogy a mai napig nyomtatott nagybetűkkel ír.

Z. K. fél az áramütéstől, pedig már negyvenöt éves elmúlt. És nem villanyszerelő, hanem tornatanár.

Z. K. gyerekként is szeretett ugrádozni, sőt ki-be rohangálni az ajtón, folyosón trappolni, egyedül és társaságban rendetlenkedni, padra felugrálni. Fenyíthetetlennek bizonyult, se a megszegyenyítés, se a tiltás nem fogott rajta, folyton játszott. Margit néni, mivel jó pásztorként erre az elveszett báránycára is ügyelt, kitalálta, hogy tréfával fogja megnevelni a pajkos gyermeket. Az ő saját kis nyelvén fogja megszólítani, hogy értse.

c) **Sütő András: Egy lócsiszár virágvasárnapja (részlet)**

KOLHAAS

Jóemberek! Most hagytok magamra? Senki sem kíváncsi már a dölyfös tronkaira? Emberek! Éljen a császár! Elhozta az én virágvasárnapomat... Éljen a császár! Nagelschmidhez, mintegy végső replikaként minden vitájukra. Éljen a császár! Nagelschmidt rezzenetlen. Ha későn is... Elhozta az én virágvasárnapomat. Hallod, Karl? Tronkai Vencel kétesztendei börtönbüntetésre ítéltessek. Mámorosan izleli a szót. Ítéltessék... Ítéltessék... Lisbeth küldi sirjából a szikrányi vigaszt: Ítéltessék! Diadalmasan. Ismételd, Müller, drága barátom, vak malomként forgassa nyelved a szót: ítéltessek.

MÜLLER

Megrendülten és verejtékezve. Ítéltessék.

KOLHAAS

Ó, ha Lisbeth is hallaná, Karl! Átöleli Nagelschmidet.

NAGELSCHMIDT

Hallja bizonyára.

KOLHAAS

Ő hozta volna nekem... nekünk... ezt az üzenetet. Ember és elégtétel, hogy képes ily messzire szakadni egymástól? Köszönöm, Karl, hogy mellém állottál... Ezt az egyetlen fátklyás szót bár – ítéltessek! – menedékünknek visszaszerezhattük.

NAGELSCHMIDT

Kevés.

MÜLLER

Nem ért véget, Mihály, a császár szövege. Mert bármily rövid az ember földi élete, és bármily hosszú és gyötrelmes legyen az igazságnak útja: senkinek sem áll jogában azt önhatalmúlag, mellékösvényeken keresni.

KOLHAAS

Mint e tronkai disznónak!

MÜLLER

Mert az igazság elfordul attól, aki igazságtalan módon igyekszik hozzá; mert a jogot csak joggal, az üdvösséget alázattal lehet megszerezni. Visszakaptál